

A tanyák értékei

avagy a tanyasi világ pusztulása: NE, legyél paraszt!

*„Az idő kerekei forognak, átrobognak életünkön,
álljunk meg egy pillanatra, nézzünk hát szét és
mentsük meg, ami szép!”*

Bevezető

Szívszorító festői kép a városok határában egy-egy elhagyatott, omladozó tanya látványa, ami az éveken, évtizedeken át tartó verejtékes munka gyümölcse; amely otthont és megélhetést jelentett az ott élőknek. A ragyogó, meszelt falú tanyákkal, istállókkal, górékkal, fasorokkal, zöldellő kertekkel, sárgálló széna- és szalmakazlakkal tarkított, megkapó hangulatú határ kietlen, néma agrársivataggá változott. A jellegzetes kultúrát képviselő népesség eltűnt. Hosszú évek után, a határban járó ember könnyen zavarba jöhet, mert a látóhatár ugyan szabad, de az egyes dűlőutak, mezsgyék, csatornák is eltűntek, beszántották őket. A világ érzelmek nélkül robogott keresztül az oly sok örömet, sikert, boldogságot, de lehet, hogy még több embertelen verítéket okozó roboton. A térségünkben bekövetkezett politikai-társadalmi változások következtében a tanyák gazdasági szerepe csökkent, majd megszűnt.(MOLITORISZ, 2011)

Robog az idő...

(Fotó: Gonda Béla)

A tanyák valódi világát, tanyasi élet szépségeit, fájdalmait a nagyszüleink elmesélései alapján ismerhetjük meg igazán. A bennem megfogalmazott értékeket és a tanyákról szóló elképzeléseimet e mesék, történetek képezik.

Dolgozatunkban saját perspektívából kívántuk bemutatni a tanyasi világot, annak számunkra legmeghatározóbb kincseit, melyet a modern kor megpróbál elsöpörni. Igyekeztünk rámutatni azokra a tanyasi világban fellelhető értékekre és normákra, melyek a tanyasi világ pusztulásával kezdenek kikopni a társadalomból, szerintünk meghatározó módon szegényítve, sorvasztva azt.

A dolgozat nem valósulhatott volna meg nagyszüleink nélkül, akik elbeszéléseikkel és visszaemlékezéseikkel elkalauzoltak minket az akkori időkbe, és saját élményük alapján mutatták be az akkori tanyasi világot. Ezeket a gondolatok kívántuk kiegészíteni saját meglátásainkkal, tapasztalatainkkal illetve szakirodalomból vett forrásokkal, hogy létrehozzunk egy olyan dolgozatot, mely a tanyakérdés aktualitására és fontosságára hivatott rámutatni.

Bízunk benne, hogy a dolgozat elolvasása után az olvasó olyan értékekkel gazdagodik, amely segíti a tanyasi szellemet megőrizni a későbbi generációk számára is. „Soha nem vesztheti el időszerűségét az olyan írás mely az emberiség egyik alapvető élelmiszernövényének, a búzának a termesztésével foglalkozik. Mert vethették és arathatták a gabonát kézzel vagy géppel, de a növényhez való ragaszkodás még nagyon hosszú ideig fennmarad.” (HRABOSZKI, 1986)

Egy tanya utolsó tavasza

(Fotó: Gonda Béla)

In memoriam - Nagyszüleink elbeszélései alapján

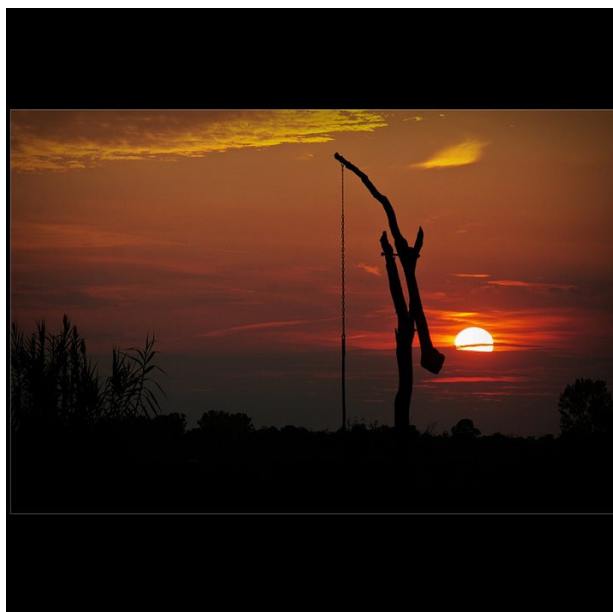
„Sok emlékünks van, nagyon szép idők voltak azok...”

Sűrűn voltak a tanyák, melyek látótávolságban, 200-300 méterre voltak egymástól átlagosan, tehát volt lehetőség a nem oly messzi szomszéddal beszélgetni, és ha baj volt, akkor is „közel” volt a segítség. 15-20 hold nagyságú terület tartozott közvetlenül a tanyaához, nagyapánk és három fia összesen 50-60 hold földet műveltek, mely biztosította, hogy a tanya önfenntartó legyen.

A Juhász nagyapánk tanyája mázolt, fehér volt. Lószarral, tehénszarral és sárgafölddel volt mázolva. Nagyapáéknak nagyon szép volt a tanyájuk: a mennyezeten lógó lámpa porcelánból készült, virág mintákkal díszítve. Petróleumot öntöttek bele és meggyújtották, pislákolva világított a láng, mely az otthon kellemes melegét adta. A mennyezet gerendás szerkezetű volt, sötétbarna gerendák futottak végig a mennyezeten. A tanya központi helységét fehér tapasztott kemence ékesítette, melyben a magyar alföld gasztronómiai csodái látták meg a napvilágot.

Odakint, a verandánkon kígyóként futott fel az ízes, zamatos szőlő. A ház körüli gazdaság kisebb-nagyobb épületegységekből állt. Volt tyúkól, disznóól, tehéneknek, lovaknak istálló, pajta. „Gyerekként jókat ugráltunk, hancúroztunk a jól megrakott széna- és szalmakazal tetejéről.” –hallottuk nagyszüleinktől. A tanya mellett kanális folyt, amikor az eső után megtelt a meder, hasznosítani lehetett a csatorna vizét öntözésre, itatásra. Még halak is előfordultak a vízben.

Volt ásott gémeskút is a tanya környékén. Ennek vize szolgált az ivóvizet az emberek és állatok számára egyaránt, ezen kívül még arra is használták, hogy dél időben jelezze az ebédidőt a földeken dolgozók számára. Ekkor ugyanis az volt a szokás, hogy magasra állították a gémeskút ágását, hogy messziről is látható legyen, mely jelezte az ebédidő eljövetelét. „Nem mindegyik kútnak volt jó a vize, egyik lágyabb volt a másik keményebb, de tudták azt a tanyasiak, hogy melyik vizet mire lehet használni. Ezen kívül nem féltek inni a kútból az emberek, mivel a talaj csekély szennyezettsége egyáltalán nem veszélyeztette a kút vizét. „Régi a tanyák körül alig volt szemét, mert mindent természetes anyagokból készítettek, és mindent felhasználtak, hasznosítottak, amit a természet nyújtott számukra.”

Gémeskút

(Fotó: Gonda Béla)

A tanyasi ember a legtöbb ház körüli munkát maga kellett megoldja, így talán polihisztornak is nevezhetjük a maga nemében.

A parasztembernek rendelkeznie kellett a portáján olyan eszközökkel, gépekkel, melyek segítségével elő tudta állítani az állatok számára a kellő mennyiségű takarmányt és maga és családja számára a napi betevőt. Ezen kívül arról sem szabad megfeledkezni, hogy bármilyen gép meghibásodása gyors orvoslást igényelt, hiszen a legtöbb gép nélkülözhetetlen volt a napi munkában, az élelem előállításában, tehát szerszámokkal és kellő kezűgyességgel is bírnia kellett a gazdának. „9 gyerek született a tanyán átlagosan, így 11-en éltek, laktak, sokat kellett dolgozni, aprajának, nagyjának, mindenkinek meg volt a maga feladata.”

Természetesen voltak olyan feladatok, melyeket nem tudott nagyapánk a portáján elvégezni és a városba kellett látogatni miatta. Ilyen művelet volt például a liszt előállítása, de egy eltört gépelem is indokolhatta a közeli városba látogatást. „Pénteken vitték a teli lovas kocsit, amit libával, pulykával, tyúkkal, zöldségekkel, idény szerinti áruval, terméssel pakoltak meg és mentek a piacra”. A búzát a molnárhoz vitték a városban, aki azt megőrölve előállította a lisztet, mely a „mindennapi kenyeret”

biztosította. Egy korabeli daráló vagy őrlő működtetése igen érdekes látvány lenne a mai kor gyermekének. Úgy tartották, hogy a legjobb minőségű lisztet a vízimalmok után a szárazmalmok adták, de ennek feltétele volt, hogy a lovak egyenletesen húzzanak.

„Abból éltek, amit megtermeltek. Mindenki rá volt kényszerítve arra, hogy minőségi, finom terméket állítson elő egyrészt a családjának, másrészt pedig cserére, a piacra is. Kemencében főzték a kukoricát is, a töltött káposztát és a finomabbnál finomabb ételeket.”

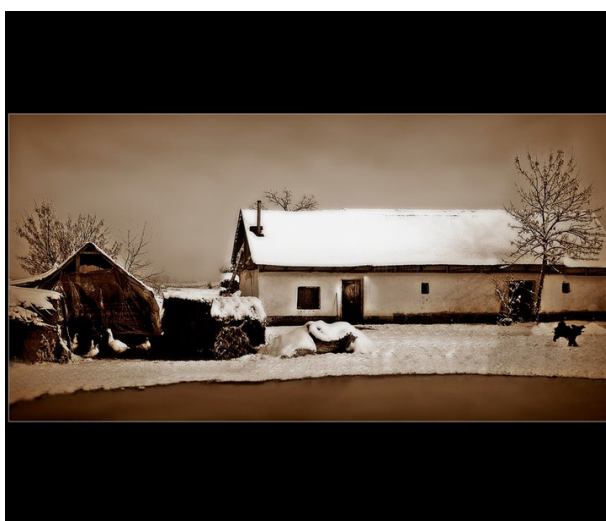
Toman János linómetszetei

Egy tanyán általában több generáció élt együtt. A nagy létszámú család teljesen megszokott volt a tanyasi életben, hiszen a gazda és a háziasszony önmaga nem volt képes elvégezni mindazt a sok munkát, amit a tanyasi élet megkövetelt. A tanyasi életben felmerülő munkák gyors és minőségi elvégzéséhez a gazda és családja az idősebb generációktól megtanulta a fogásokat, a nagyszülők átadhatták az sok év alatt megszerzett tapasztalatukat a mellettük élő gyermekeiknek és unokáiknak.

Ha a tanyán lakó parasztcsaládban felnőtt egy fiú, s a katonaévek letöltése után megnősült, sok esetben néhány évig együtt lakott és egy kenyéren élt az öregekkel. Ez gazdaságilag előnyös volt, mert új beruházás nélkül folytatták a termelést. A fiatalok azonban kezdettől fogva vágytak az önállóságra és alig várták, hogy saját maguk gazdái legyenek. Ez legtöbbször akkor valósult meg, amikor az öregek bementek a városba lakni. Ha azonban többen voltak testvérek, vagy a szülők nem hagytak fel a gazdálkodással: valamelyik előregedett rokontól vagy ismerőstől tanyásföldet fogtak, legtöbbször feléből. Sok esetben a felszerelést is megváltották, de ha nem lehetett, akkor az apa látta

el a fiát a legszükségesebbekkel. A fiatal pár elhurcolkodott az üres tanyába és új életet kezdett. A hagyományos szokásoknak megfelelően osztották fel egymás között a munkát.

Egy fiatal pár önálló tanyasi élete kezdetekor a legtöbb munkát még maguk végezték, és vigyáztak arra, hogy az első pár évet lehetőleg nagyobb kiadások nélkül átvészeljék. A második, harmadik évtől kezdődően kanászt és/vagy pásztort fogadtak a jószágok mellé. Mikor gyermekeik felcseperedtek, felváltották a kanászt/pásztort, és ők maguk végezték ezeket a feladatokat, hogy tehermentesítsék szüleiket, és csökkentsék a nem szükségszerű költségeket.

Tanya a múltból

(Fotó: Gonda Béla)

A gazda feladata volt elsősorban a nagy jószágok ellátása. Általában 2 lóról, 1-2 tehénről, valamint a szaporulatáról, 1-2 kocáról, 10-15 malacról és süldőről és 5-6 jerkéről kellett nap, mint nap gondoskodni. A gazda summás időszakos munkája a föld bemunkálása: szántása, vetése, aratása, általában a külső munkák végzése volt.

Az asszony munkája: a mindennapi takarítás, fejés, baromfiaiak ellátása, tenyésztése, tejtermékek készítése (ha közel volt a város: a tej hordása), bevásárlás, reggeli, ebéd és vacsora készítése. „A lányok továbbá könnyebb kézi munkákat is végeztek: hímeztek, kötöttek, horgoltak és megtanultak, főzni is.” „A legidősebb lányok segítettek az anyjuknak a kisebbek dajkálásában.”

A tanyasi parasztnál az asszony egyenjogú társa volt a férjének. Az ügyes és szorgalmas asszony a tanya körül felnevelt baromfiból, tejből többet pénzelt sok esetben, mint az ember a mezőgazdasági terményekből, és a bevétellel maga rendelkezett. Sok helyen az „asszony viselte a kalapot”, mert ügyesebben gazdálkodott, mint az ember.

A tanyasi élet a jó gazdaasszony nélkül nem sokat ért, ezért a szülők a párválasztásnál igyekeztek úgy irányítani a fiukat, lányukat, hogy jó gazda váljon a vőből, jó gazdaasszony legyen a menyből.

A férj és a feleség a munkák elvégzésében is „egyenrangú” volt, akkor történt másként, ha a gazdag fiú szegény lányt vett el, vagy a gazdag lány szegény fiúhoz ment férjhez. Ebben az esetben megtörtént, ha összevesztek, egymás fejéhez vágta: „Te nem hoztál semmit se!”

A gyerekek iskolába jártak. „A tanyasi iskola messze volt, átlagosan 4-5 km-re a tanyától.” Az tanórákon több osztály volt együtt és 1 tanító volt. „A diákok megtanultak, tisztességesen írni, olvasni, számolni, a szorzótáblát is, megtanulták az erkölcsöt, kézimunkázni tanultak.”

A szigorú erkölcsre nevelés meghozta a gyümölcsét, amely tisztelettudó fiatalokat nevelt fel, akik magázták szüleiket, a szülő szava pedig „szent” volt.

„Gyakorlatias volt az oktatás: háztartási, mezőgazdasági gyakorlatokat végeztek, illetve a lányok főzést, szövést, varrást, míg a fiúk mezőgazdaságtant tanultak”. Télen a diákok gondoskodtak az iskola melegéről. „A tanyasi iskolába a gyerekek vitték a kemencébe a tüzelnivalót, például málét, kórót.”

Anyukám gyerekkori emlékei

Kevés ember mehetett egyetemre, főiskolára, ugyanis fontosabb volt az, hogy otthon maradjanak az asszonyok és neveljék a gyerekeket, az idősebb lányok házasodjanak, ifjak házasodjanak.

„Sokat dolgoztak az emberek, de mégis víg kedélyük volt, nem zúgolódtak. Ami feladat volt, azt elvégezték. A tanyasi életben megvolt az élet egészséges, fáradalmas nehézsége, amely boldogított, megbecsülést és örömet szerzett mindenkinek.”

Vasárnap- és ünnepnapokon kapálást, aratást, esetleg szénafordítást kivéve, külső munkát nem végeztek. Reggeli után a férfiak megborotválkoztak, mosakodás után ünneplőbe öltöztek. Ha a férfiak borbélyhoz mentek a városba, akkor ez szombaton délután vagy este történt. Vasárnap reggel, rendes időben, közös erővel végezték a jószág körüli teendőket. Reggeli után a gazda kiadta a kint maradiaknak, hogyan lássák el a jószágokat, majd befogtak a „nagyatádi kocsiba” és bementek a városba. Ha a nagyszülők a városban laktak, akkor sokszor a gyerekeket is bevitték. A legényfiú csak akkor mehetett be, amikor a szülők visszajöttek. A városban délelőtt elmentek a templomba.

„Vasárnap mindenki a legszebb ruháját vette fel: fehér inget, a fekete csizmát és gyalog mentek a templomba. A jó fizikai kondíció a lélek erősségével párosult; megvolt a test és lélek harmóniája.” „Juhász nagyapánk presbiter volt; gyalog járt nagyapa a templomba.” Ha az ember nem volt templomos, a „körbe” ment. Ebéd után még egy darabig beszélgettek, „kártyázás, kukoricamorzsolás, nótázás is volt a kemence előtt; előkerültek a szent énekek, zsoltárok” majd elindultak a tanyára. Ha nagylány volt a családban, azt is bevitték, s az anyjával együtt elment a tánciskolába vagy a bálba. A gazda ekkor maga tért haza még délután. A bálosok csak másnap reggel mentek haza, igen sokszor gyalog vagy kerékpáron. A legényfiú kerékpáron vagy lóháton jutott be a városba, ő azonban nem aludt bent, hajnalban került haza. Bárki maradt is bálban, a következő nap ugyanúgy el kellett végezze a napi munka ráeső részét, mint annak, aki a vasárnap estét otthon töltötte. (KOCZKA és mtsa, 1975)

Szendvics a szemetesben

Az alföldi táj jellegzetes egységet alkotott a tanyákkal. Az Alföld megadta a tanyáknak mindazt a természeti kincset, mely biztosította a megélhetést, Magyarország folyamatos fejlődését és felvirágzását.

Az Alföld folyóvízi hordalékkúpok, árterek, löszvidékek jellemzik. Az alföldi táj, s egyben Magyarország legnagyobb nemzeti értéke is a humuszban gazdag termőföld. Talaja változatos: a legjobb minőségű a mezőszégi talaj, mely a lösszel borított területeken kialakult feketeföld, de kevésbé kedvező minőségű talajok is jellemzik: öntés talaj, réti talaj, humuszos homoktalaj, sós-szikes talaj. Az ember bárhol áll meg az Alföldön úgy érezheti magát, hogy végtelen koordináták metszéspontján áll. Ha fölfelé tekint a kéklő égre, éppoly megérthetetlen az impresszió, mint ha valamely égtáj messzeségeit megpróbálná befogni a szemsugarával. Az itt élő népeknek ősidőktől kezdve számot kellett vetniük azzal, hogy védtelenek; nem védik őket hegyek, szakadékok, sebes vizű folyók, de még kőfalak sem. Egyes egyedül önmaguk erejére, szervezetségükre, erős erkölcsi rendjükre, hitéletükre és okos diplomáciájukra építhették a megmaradásuk reményét.

Érezhető, hogy a városi ember, a mai rohanó világban kezdi elveszíteni a kontrollt test és szellem felett. Míg az egészséges életmód, a természettel való harmónia és a népi kultúra jellemezi a volt tanyasi életet, addig a jelen kor embere jó, ha e jellemzők legfeljebb egyikével rendelkezik. Talán ez a hiány az, ami érezhető akkor, ha egy tömbház ajtaján kutyát látunk kilépni a gazdájával, vagy paradicsompalántákat látunk az ablakban, illetve az alakformáló programok is nem véletlenül olyan népszerűek. Szerintem az emberek lelkének legmélyén továbbra él egyfajta vágy a természetbe való visszavonulásért, de a trend és módi nem engedi belőlük ezt felszabadulni. Ez a belső nyomás lehet az, mely rányomva bélyegét a hétköznapiakra az embereket stresszessé, idegessé, nyugtalanná és hitetlenné teszi.

Istennek hála, megadatott annak a lehetősége, hogy fiatalon belekóstoljak a hajdani tanyasi világot idéző, paraszti életbe a XXI. században, ahol lassan már az ember annak is örülhet, hogy van legalább egy talpalatnyi, zöld földterülete. A családdal úgy döntöttünk, hogy kezdetben csak háztáji szinten, 1-2 hektáron állattartásba és növénytermesztésbe

kezdünk. Mi is magyarázza ezt a döntést –kérdézhetnénk-, amikor rohanó világunkban az ember a temérdek napi teendőiből ki sem lát, gyakran csak hétvégén látja közeli hozzátartozóit, családtagjait, illetve a napi betevőt biztosító, manapság egyre nehezebben elérhető és megtartható munka miatt a munkahelyen töltött órák száma is az egekbe rúg.

A válasz talán az, hogy szerettünk volna olyan élelmiszert előállítani, melyet a mi, én és a családom, a kezünk által termelünk meg, mi adjuk hozzá az alapanyagokat és határozzuk meg az íz világot a saját szájízünk szerint. Mindemellett örömünket leljük az állatok - szóban kevésbé, mint inkább gesztusokban érezhető- szeretetében, melyet egy jól megrakott talicskányi széna vályúba helyezése után érezhetünk.

A mi gazdaságunk nem mondható nagynak, de az elbeszélések szerint már egy-két hektár művelésénél megjelenik szinten minden olyan tanyasi munka, melyet annak idején nagyapáink végeztek.

Tanyasi munkánk hasonlóan kezdődhetett, mint annak idején egy fiatal párnak. Apránként, kemény munkával, napról napra, hétről hétre gyarapítottuk és gyarapítjuk a gazdaságot, mialatt sok-sok tapasztalatot, kellemes és kellemetlen élményt gyűjtünk.

Én, aki a rendszerváltás idején születtem, már nem láttam TSZ-t, se háztájit, se semmilyen szocialista torzszülöttjét a hajdani tanyasi világnak, de valahol úgy érzem, hogy genetikailag még bennem él, illetve bennünk él a természethez, az állatokhoz való kötődés. Mivel sem szüleim, sem én nem rendelkeztem mezőgazdasági tapasztalatokkal, keményfának tűnt az a háztáji gazdálkodáson túlmutató elképzelés, miszerint ha profitit nem is, de legalább a veszteség nélküli gazdálkodást biztosítani tudjuk. A legnagyobb megpróbáltatás értelemszerűen ott ért minket, amikor a kezdeti beruházást megtettük. Ahogy a dolgozatban már korábban olvashattuk, a fiatal pár kapott a szülőktől földet és olyan alapvető szerszámokat, mellyel a saját lábón való megélés biztosított volt.

Ez a rendszer elmúlt. Itt nem volt átruházott tulajdon, nem volt ajándék gép, de még egy kasza sem. Mindent, amire szükségünk volt magunk kellett előteremtsünk, ki ahogy tudta.

Ez tehát azt jelentette, hogy több munkát kellett vállalni mindenkinek, kinek a munkahelyen, kinek az iskolában. Én, mint egyetemi hallgató például azért tanultam éjszakákba hajlóan is nemegyszer, hogy a jobb eredményem által az ösztöndíjam nagy